

Arkivsak: 18/01878-6

Saksdokumenter:

BM 37.1/18 Justering av hovedgudstjenesten - oversendelse til Bispemøtet

BM 37.2/18 Hovedgudstjenesten etter vedtak i Kirkerådet september 2018 (KR sak 47 2018)

BM 37.3/18 Vedlegg til KR sak 47 18 Justert ordning for hovedgudstjeneste

BM 37.4/18 Saksdokument til KR sept 2018 om Justering av hovedgudstjenesten og alminnelige bestemmelser haa

BM 37.5/18 Høringssammendrag til Justering av hovedgudstjenesten og alminnelige bestemmelser 16 aug 2018

Revisjon av hovedgudstjenesten

Da Kirkemøtet vedtok Ordning for hovedgudstjenesten i 2011 lå det i vedtaket at det skulle «legges til rette for erfaringsdeling slik at det kan gjøres justeringer og korrigeringer av den nye ordningen i løpet av 3-6år». Kirkerådet gjennomførte derfor våren 2018 en høring som la til rette for å komme med tilbakemelding på hvordan gudstjenestereformen har fungert, samt gi innspill til foreslåtte endringer. Bispemøtet var ikke høringsinstans, men høringsnotatet ble drøftet på bispemøtet i februar 2018 (BM 08/18) som en forberedelse til biskopenes egne høringssvar. Høringsresultatene ble lagt fram for Bispemøtet i egen konsultasjon med Kirkerådet i mai 2018 (BM 26/18), noe som ga biskopene mulighet til å komme med ytterligere innspill. Kirkerådet behandlet saken på sitt møte i september (KR 47/18).

Saken er nå oversendt til Bispemøtet for uttalelse før Kirkerådets endelige forberedelse av sak til Kirkemøtet. Justert ordning for hovedgudstjenesten forventes vedtatt på Kirkemøtet i 2019.

Forslag til vedtak

Bispemøtet vil takke Kirkerådet og Nemnd for gudstjenesteliv med et godt og omfattende arbeid med revisjon av hovedgudstjenesten, og vil gi følgende merknader:

1. Det har vært et ønske å gjøre liturgien strammere ved å begrense valgmuligheter, særlig i hoveddel I – samlingsbønn. Bispemøtet støtter dette ønsket, men registrerer samtidig at det nå har blitt strammet inn på elementer som har mindre teologisk betydning i å skape en helhet i samlingsdelen. Ulike sammensetninger av samlingsbønn, syndsbejelse og dagens bønn gir større utslag i gudstjenestens dramaturgi og «liturgiske fortelling» enn å bestemme enkeltord i forkant av gudstjenesten og om man skal stå under første salme.

2. Bispemøtet er glade for at muligheten for å avslutte prekenen med «Lovet være Gud, vår skaper, frigjør og livgiver» ikke lenger er en del av liturgiforslaget. En lovprisning av den treenige Gud som kun knytter seg til personenes egenskaper og ikke deres vesen er fremmed i liturgi i Den norske kirke.

3. Bispemøtet ber om at alternativet om å lese verselinje fra N13 872 i etterkant av de døde er blitt minnet strykes. Å la et salmevers fra N13 stå som et likeverdig tilsagnsord som et bibelvers vil være en oppgradering av Norsk salmebok til å ha en normativ autoritet den ikke har i dag.

4. Bispemøtet mener at utdelingsord i nattverden, dersom det opprettholdes kun ett ord, må vise både til den historiske og den oppstandne Jesus Kristus. «Dette er Jesu Kristi kropp» og «Dette er Jesu Kristi blod» vil være et godt alternativ som både viser til nattverdens realpresens og en kalkedonsk kristologi.

5. Bispemøtet er glade for en inkludering av menneskets synd overfor skaperverket er tydelig inkludert i syndsbekjennelsene. Bispemøtet ber allikevel om at syndsbekjennelse alternativ D strykes eller endres slik at det ikke gis inntrykk av at mennesket er underordnet skaperverket, jf formuleringen «tjene skaperverket».

Saksorientering

Bakgrunn

Kirkemøtet vedtok i 2015 at sak om Ordning for hovedgudstjenesten og Alminnelige bestemmelser skulle fremmes for Kirkemøtet i 2018 (KM 05/18). Dette ble senere endret til 2018. Forslag til justering av hovedgudstjenesten som har vært på høring våren 2018 er en av saksforberedelsen til Kirkemøtets behandling, men gudstjenestereformen har også blitt evaluert av KIFO, «Noe falt i god jord – Den norske kirkes gudstjenestereform sett fra menighetsnivå» fra 2014, og har vært til behandling i Nemnd for gudstjenesteliv (NFG).

Høringsresultatene ble presentert for Bispemøtet i egen konsultasjon i mai 2018. I etterkant av konsultasjonen har det vært ytterligere bearbeidelse av justert ordning, frem mot behandling av Kirkerådet i september 2018. Saken ligger nå hos Bispemøtet for uttalelse, før Kirkerådet behandler saken på nytt i desember 2018. Saken legges frem for Kirkemøtet i 2019.

Om høringsprosessen og høringssvarene

Saksfremlegget til Kirkerådet samt en oppsummering av høringen ligger vedlagt dette dokumentet. Her vil det derfor være kun et kort sammendrag, med en forutsetning av at Kirkerådspapirene må leses for å få et grundig innblikk i saken.

Høringsdokumentet ble sendt ut 10. januar, med høringsfrist 10. april. Kirkerådet mottok 240 høringssvar, hvorav 180 var fra menigheter. Bispemøtet har ikke vært høringsinstans, men 11 biskoper og alle bispedømmerådene har avgitt høringsuttalelser. I tillegg til dette har fem læresteder, fem fagforeninger og fem kristne organisasjoner svart på høringen.

Det kom en del kritiske bemerkninger til høringsprosessen. Blant annet reagerte flere på at høringen ikke forelå på nynorsk, noe Kirkerådet nå har prøvd å imøtekomme ved at forslag til justert liturgi nå foreligger på både bokmål og nynorsk. Videre var flere kritiske til at menighetsråd ikke var obligatoriske høringsinstanser, men kun «velkommen til å svare på høringen». Kirkerådet begrunner dette valget i at det er vanlig prosedyre for behandling av liturgisaker i DNK. Flere høringsinstanser var også kritiske til at det gjøres et arbeid med liturgi allerede nå. Presteforeningen og KUFO skriver: «Hyppige endringer i liturgien bør unngås av hensyn til menighetene og gudstjenestedeltakerne».

Kirkerådet sier i høringssammendraget: «Alt i alt må en konkludere med at høringssvarene gir et legitimt og godt grunnlag for å legge frem et forslag til justering av hovedgudstjenesten og alminnelige bestemmelser for denne.»

Justering av ordning for hovedgudstjeneste og alminnelige bestemmelser er en omfattende sak som inviterer til engasjement både på et overordnet nivå og på et mer detaljert. Når

saken nå er oversendt fra Kirkerådet til Bispemøtet er det for en læremessig uttalelse. Av endringsforslagene som kan invitere til særlig teologisk refleksjon er lovprisningsformularet «Lovet være Gud, vår skaper, frigjører og livgiver», samt sidestillingen av bibelvers og salmevers som det legges opp til i forbønnsdelen hvor man minnes de døde. Også takkofferets relasjon til nattverden må sies å ha et grunnleggende læremessig aspekt ved seg.

Alminnelige bestemmelser

I det nye forslaget ligger det to endringer i alminnelige bestemmelser, og disse to dreier seg om biskopens godkjenning av lokal grunnordning. Forslagene er som følgende:

Nåværende pkt 55

Menighetsrådets vedtak om lokalgrunnordning skal sendes tjenestevei til biskop (jf. TOB §4) som er godkjennelsesmyndighet. Uttalelser fra menighetsmøtet, fra et eventuelt mindretall i menighetsrådet og eventuelt fra soknepresten følger saken.

Forslag til nytt pkt 55

Menighetsrådets vedtak om lokalgrunnordning skal sendes tjenestevei til biskop (jf. TOB §4). Uttalelser fra menighetsmøtet, fra et eventuelt mindretall i menighetsrådet og eventuelt fra soknepresten følger saken.

Forslag til nytt pkt 70

Biskopen kan i særlige tilfelle samtykke i et opplegg av hovedgudstjenesten som avviker fra gjeldende ordning.

Det ligger altså i det nye forslaget en omlegging av biskopenes rolle i utformingen av lokale grunnordninger. Bakgrunnen for denne endringen ligger i et ønske om en forenklet prosess, men det fremheves at biskopene fortsatt må ha en sentral rolle overfor menighetenes gudstjenesteliv. I høringsoppsummeringen skriver Kirkerådet at «meningsforskjellene synes altså ikke å handle om å redusere biskopenes tilsynsrolle overfor menighetene i gudstjenestelivet, men om hvordan man på en enklere måte kan sikres at den lokale grunnordningen er innenfor den gudstjenesteordning som Kirkemøtet har vedtatt.» I praksis betyr endringene derfor at en lokal grunnordning godkjennes automatisk dersom den holder seg innenfor de alternativene som er tilgjengelige innenfor vedtatt ordning, men at biskopen må godkjenne dersom en ønsker å benytte ledd som ikke er blant alternativene, eller musik som ikke er i de vedtatte seriene. Det er da en kvalitetssikring i at prostene er nært knyttet opp til prosessene i de enkelte menighetene, og at tilsynet bevares på den måten.

Biskopene og bispedømmerådene forholder seg til dette på noe ulikt vis. Oslo bdr og Oslo biskop, Møre bdr og Møre biskop, Nidaros bdr og Nidaros biskop, Nord-Hålogaland bdr, Sør-Hålogaland biskop, Stavanger bdr og Stavanger biskop, Bjørgvin biskop og et mindretall i Hamar bdr ønsker en fortsatt godkjenning av biskopen. Borg bdr og Borg biskop, Tunsberg bdr, Hamar biskop og et flertall i Hamar bdr, Agder og Telemark bdr og Agder og Telemark biskop er mer positive til endringer i bestemmelsene, men presiserer at prostene da vil spille en større rolle i arbeidet med å vedta lokal grunnordning. Sør-Hålogaland biskop og Sør-Hålogaland bdr skriver også at det kan «legges mer vekt på prostenes koordinerende ansvar i prostiet».

Utover de to endringene som her er redegjort for, vil det forekomme noen endringer i alminnelige bestemmelser som følger av endringer i ordning for hovedgudstjenesten, hovedsakelig hvilke ledd menigheten kan velge blant.

Ordning for hovedgudstjenesten

Del I – Samling

Mange av de endringene som er foreslått i nytt forslag for ordning for hovedgudstjenesten er knyttet til samlingsdelen. Dette gjelder:

- Bestemmelser knyttet til om kirkerommet skal være åpent før gudstjenesten
- Informasjon i forkant av gudstjenesten

- Om det skal være obligatorisk å stå under første salme
- Om samlingsbønn skal være obligatorisk
- Om Kyrie skal være obligatorisk
- Om dagens bønn skal være obligatorisk.

Det er i dette saksfremlegget ikke gått i detalj på alle sidene ved disse momentene, men det er godt redegjort for Kirkerådets begrunnelser i saksfremlegget for Kirkerådet i september.

Felles for flere av punktene som er til endring i samlingsdelen er at høringssvarene ikke gir noe entydig svar på hva som er ønskelig praksis. I høringsoppsummeringen skrives det at det synes å være enighet i intensjonen om at kirkerommet bør være åpent før gudstjenesten begynner, men at det kan være situasjoner hvor dette vil bli vanskelig å gjennomføre. Kirkerådet velger allikevel å opprettholde formuleringen om at «Kirkerommet er åpent en stund før gudstjenesten».

Det er mange instanser som problematiserer at informasjonen i forkant av gudstjenesten må avsluttes med ordene «La oss være stille for Gud». Kirkerådet velger allikevel å stramme inn formuleringen fra 2011, hvor det i tillegg sto «eller en annen formulering».

Høringsoppsummeringen konkluderer med at «det er ut i fra høringen *ikke* grunnlag for å gjøre det *obligatorisk* å stå under første og siste salme». En formulering om at man «normalt står» vurderes som en mellomløsning, men Kirkerådet innstiller på forslaget om at det skal bli obligatorisk å stå under første og siste salme, også når det ikke er prosesjon.

Flere høringsinstanser innvender at det er unødig detaljstyring å presisere at menigheten må sette seg etter liturgens hilsen. Kirkerådet velger allikevel å opprettholde dette punktet.

Det kan dermed synes som om Kirkerådets innstilling i større grad legger vekt på NFGs ønske om en ensretting av liturgien enn av å følge høringsinstansenes innvendinger.

Der det i de første leddene skjer en innstramming i valgfrihet, foreslås det derimot å gjøre samlingsbønn valgfri. Samlingsbønnen sees i sammenheng med Dagens bønn, og Kirkerådet vurderer det som mye at det både skal være en samlingsbønn og Dagens bønn i samlingsdelen. I innstillingen til Kirkerådet i september var derfor Dagens bønn foreslått obligatorisk i hovedgudstjenester, men at menighetene kan velge å enten ha samlingsbønn eller syndsbejennelse i forkant av Kyrie. Dersom syndsbejennelsen ikke legges i forkant av Kyrie kommer den som en del av Forbønn. Det er ingen tydelig enighet i høringssvarene på hvordan man ønsker at relasjonen mellom Samlingsbønn og Dagens bønn skal være. I Kirkerådets vedtak i saken (KR 47/18) falt forslaget om obligatorisk dagens bønn. Dermed blir samlingsbønn, syndsbejennelse og dagens bønn på hver sin måte valgfrie ledd i hovedgudstjenestens samlingsdel. Det vil derfor kunne være opptil seks ulike varianter i hvordan samlingsdelen gjennomføres. Det kan synes noe inkonsekvent at det i forslaget til justert ordning for hovedgudstjenesten strammes inn på valgfriheten i hvordan man skal avslutte informasjon i forkant av gudstjenesten og om man skal stå eller ikke under første salme, mens man samtidig åpner for store variasjoner i hvordan man ønsker å gjennomføre mer sentrale liturgiske ledd.

Til syndsbejennelsen foreslås det at man flytter løftesordene slik at de kommer i forkant i stedet for i etterkant av bejennelsen. Begrunnelsen er at dette er løftesord og ikke en absolusjon. Det er noe uenighet i bispekollegiet om denne endringen, men et flertall er positive. Det er imidlertid noe forskjell på hva man ønsker at de innledende ordene til syndsbejennelsen skal være. Løftesordene som foreslås brukt i ny ordning vil fremdeles være 1 Joh 1,9 og Sal 103,11-12. I forslaget til ny ordning er det også gjort endringer i de ulike alternativene. Disse endringene medfører at muligheten for å ha en annen syndsbejennelse enn de foreslåtte alternativene faller bort.

I nåværende gudstjenesteordning heter det at «Kyrie kan utelates i enkelte gudstjenester». Dette foreslås strøket i det nye forslaget. Dette har stor støtte i høringsinstansene, og vil medføre at Kyrie blir obligatorisk i alle hovedgudstjenester.

Del II – Ordet

Det er flere endringer i ordets del, men i motsetning til endringsforslagene i Del I – Samling er det mindre uenighet knyttet til endringene her. Blant annet er det entydig i hørings svarene at man fortsatt ønsker mulighet til å ha «Gud være lovet» som menighetssvar etter de to første tekstlesningene og at det skal være en åpning for å ha korsang mellom de to lesningene. Kirkerådets vedtak i sak 47/18 innebar at dette ikke inkluderes i justert liturgi.

Høringsinstansene er derimot noe mer delt omkring om hallelujaomkvad skal være obligatorisk i forkant og etterkant av evangelielesningen. Fire biskoper er imot denne endringen, mens fem er for. Det foreslås å inkludere muligheten for 1977-liturgiens halleluja: «Gud være lovet! Halleluja, halleluja, halleluja.». Kirkerådet opprettholder forslaget om at hallelujavers er obligatorisk før evangelielesningen, og muligheten for salme mellom andre tekstlesning og evangelielesningen går derfor ut. Etter evangelielesningen gjøres det obligatorisk med respons.

Et spørsmål av mer teologisk art er inkluderingen av formularet: «Lovet være Gud, vår Skaper, Frigjører og Livgiver». Kirkerådet skriver at det var få som kommenterte dette i hørings svarene, men at Teologisk fakultet støttet forslaget. Stavanger biskop og Stavanger bispedømme var derimot svært kritisk, og også Bjørgvin bispedømme har hatt innvendinger mot dette forslaget. Kirkerådet foreslår å opprettholde denne formuleringen som avslutning på prekenen, men presiserer at formularet ikke kan benyttes i tilknytning til dåpen eller som hilsen i begynnelsen av gudstjenesten. Kirkerådets vedtak i 47/18 gjorde at dette ikke vil være et alternativ i den justerte teologien.

Formuleringen om treenigheten som skaper, frigjør og frelser har fått mer gjennomslag de senere årene. I liturgien i Den norske kirke har den hittil vært knyttet til det tradisjonelle treenighetsformularet: Faderen, Sønnen og Den hellige ånd. Dette illustreres i et av alternativene til hilsen i begynnelsen av gudstjenesten: «I Faderens og Sønnens og Den hellige ånds navn: Vår skaper, frigjør og livgiver». Å innføre en lovprisning av treenigheten uten å vise til Faderen, Sønnen og Den hellige ånd kan derfor sies å være en innføring av en ny type lovprisning i Den norske kirke, og krever derfor en tydelig teologisk refleksjon. Selv om dette nå ikke vil være et aktuelt tema i behandlingen av justert ordning for hovedgudstjenesten, kan det synes som om dette vil være et spørsmål som også kan bli aktualisert i andre saker senere. Biskopene bør derfor vurdere om dette er noe man ønsker å uttale seg om på et generelt grunnlag.

Forbønn er foreslått tatt ut som egen del av gudstjenesten, og inkluderes som obligatorisk ledd under Del II – Ordet. Dette er i tråd med økumenisk praksis. Stavanger bispedømme og biskop, samt flere fagforeninger er kritiske til dette. Det er allikevel få biskoper og bispedømmer som kommenterer dette. Kirkerådet opprettholder dette forslaget.

Det var imidlertid flere kommentarer på forslaget om å ikke tillate bønnevandring samtidig som feiring av nattverdsmåltidet. I høringsoppsummeringen skrives det at det er lettere å telle de som ikke har svart enn svart, og at de som ønsker endret praksis er i klart mindretall. Her kan det synes som det er et markert skille mellom biskopenes høringsuttalelser og menighetsrådene. I den grad biskopene siteres i høringsoppsummeringen er det med støtte til forslaget om å ikke la bønnevandringen skje i forbindelse med nattverdsmåltidet. Kirkerådet foreslår derfor å ikke forby dette, men å presisere at det også må være en forbønn under Ordets del dersom det skal være bønnevandring i tilknytning til nattverden.

Det foreslås også å gi syndsbekjennelsen et eget nummer i Ordets del, for å markere leddets selvstendighet. Det blir derfor valgfritt for menighetene å ha syndsbekjennelse som ledd nr 5 (i Samlingsdelen) eller nr 17 (i Ordets del).

I forbindelse med å minnes de døde i Forbønnen, foreslås det å inkludere et salmevers (N13 872,5) som mulig avslutningen i tillegg til bibelversene (Sal 90,12 og Joh 11,26) som er mulighetene i dag. Bakgrunnen for dette er forslag fra menighetsråd, og Kirkerådet begrunner ikke tillegget i saksfremlegget. Det er nytt at et salmevers fra salmeboken kan erstatte et bibelvers i liturgien, og det kan innvendes at Norsk salmebok ikke har den samme autoriteten som Bibelen. Det er uklart om relasjonen mellom salmebok og Bibelen er

gjennomtenkt i Kirkerådets innstilling. Dette er ikke av de mest sentrale leddene i gudstjenesten, men det bør reflekteres i Bispemøtet: Er det uproblematisk å bruke skriftsteder og salmevers som ulike alternativer i ett bestemt ledd? I nåværende liturgi åpnes det også for bønn i etterkant av minnet av de døde, men dette skjer da i etterkant av lesing av skriftstedet.

Del III – nattverden

I høringen som ble sendt ut i januar ble det foreslått å inkludere takkofferet i hoveddel III – nattverden. Dette henger sammen med at Forbønnen ikke lenger skal være en egen del av gudstjenesten. I høringssvarene var det ganske delt i synet på om takkofferet skal være en del av Ordets del eller nattverden. I forslaget som er behandlet av Kirkerådet i desember er takkofferet plassert i Ordets del, men med mulighet for å ha det som en del av forberedelsen til nattverden. Dette begrunnes i høringsoppsummeringen «med de ulike teologiske begrunnelsene som gis i høringen». Dette er en fortsettelse av praksisen fra 2011-ordningen. Det synes dermed som uklart hvordan Den norske kirke forstår takkofferet i relasjon til nattverden. Dette synliggjøres særlig i takkebønn for offeret, hvor man kan velge mellom to alternativer: det ene knytter takkofferet nært til gavene som gis i nattverdsmåltidet, mens det andre ikke berører dette.

Det var foreslått i høringsdokumentet at det i Brødsbrytelsen skulle sies: «Brødet som vi bryter gir oss del i Kristi kropp. Vinen som vi drikker, gir oss del i Kristi blod». Begrunnelsen for å inkludere vinen i dette leddet var økumenisk begrunnet ettersom Limadokumentet nevner vinen i dette leddet. Høringsoppsummeringen nevner kort tre instanser som mener at vinen ikke bør inkluderes i ordlyden (MF, TeOLOgene, Ufung), og foreslår å kutte henvisning til vinen. Brødsbrytelsesordene blir da: «Brødet som vi bryter gir oss del i Kristi kropp. Fordi det er ett brød, er vi alle én kropp».

Ordbruk i selve nattverdutdelingen tematiseres i høringen og høringssvarene, og særdeleshet kropp/legeme og beger/kalk. Det foreslås å fremdeles ha muligheten for enten å si kropp eller legeme i nattverdutdelingen, mens det i alle referanser til kalk/beger i liturgien brukes ordet beger. Det er allikevel en endring i tilsigelsesordene, hvor det er endre fra «...har nå gitt oss sitt hellige legeme og blod» til «...gitt oss sin kropp og sitt blod». Kirkerådet vedtok at det kun skal være ett utdelingsord under nattverden, men det er ikke vedtatt hvilket ord dette skal være. Kirkerådets møte ga uttrykk for at «Dette er Jesu (Kristi) kropp» og «Dette er Jesu (Kristi) blod» hadde størst oppslutning. Å kun ha ett utdelingsord vil ikke gi rom for å velge mellom kropp og legeme, å bruke formularet «Jesu Kristi kropp» kan dermed forstås som en løsning hvor inkluderingen av «Kristi» møter behovet for å knytte utdelingen tettere til den oppstandne Jesus, noe som har vært et hovedanliggende hos dem som har ønsket å fortsatt bruke ordet legeme i stedet for kropp.

Endringer i bekjennelser og bønner

Det er mange endringer av mer detaljert karakter i forslaget til justert ordning for hovedgudstjenesten. Ikke alle endringene vil behandles her, da det vil gi en for detaljert behandling av forslaget på det nåværende tidspunkt i prosessen. Det er imidlertid noen justeringer som kan ha teologiske implikasjoner.

I Syndsbekjennelse alternativ C har følgende formulering kommet inn: «Du vil at vi skal ta vare på hverandre og på jorden. Vi vet at vi svikter og gjør deg imot. Tilgi oss og hjelp oss for Jesu skyld». Bekjennelsen går dermed i bevegelsen av å i større grad å være en beskrivelse av Guds vilje enn å være en erkjennelse av vår egen synd. I hvor stor grad bestemte ledd kun skal uttrykke leddets intensjon eller om det også skal være en beskrivelse av Gud og hans vilje har vært drøftet tidligere, og det er ulike synspunkt på dette.

I syndsbekjennelse alternativ D har det kommet inn en henvisning til skaperverket: «...så vi kan tjene deg, ditt skaperverk og vår neste». Å tjene Gud og vår neste spiller på det doble kjærlighetsbud. Det er imidlertid usikkert på om Kirkens engasjement og relasjon til skaperverket bør beskrives som at vi «tjener» skaperverket. Det har vært en forskyvning av forståelsen av menneskets relasjon til skaperverket i økoteologien, hvor forvalteransvaret har blitt problematisert: I hvor stor grad er vi herre til å bestemme over skaperverket? Å si at

vi «tjener» skaperverket er allikevel en ytterligere forskyvning hvor mennesket synes å være underordnet skaperverket.

I nattverdbønn A er det gjort et skille mellom elementepiklese og kommunionepiklese. På bakgrunn av høringsuttalelser endret derfor Kirkerådet elementepiklesen fra «..så vi i tro kan ta imot..» til «..så vi kan ta imot..». Dette fordi denne åndspåkallelsen knytter seg til realnærværet i elementene og ikke til nattverdets virkning hos den som tar imot elementene.

Også i nattverdbønn D gjøres det et skille mellom disse to formene for epiklese, slik at elementepiklesen kommer i forkant av Verba (La din hellige Ånd komme over brødet og vinen..) mens kommunionepiklesen kommer i etterkant (Hellige Gud, fyll oss med din Ånd.)

Epiklesen kom inn i liturgien som nytt element i 2011. I luthersk tradisjon har dette ikke vært vanlig, evt bare som en bønn med epikletiske aspekter. Mange har imidlertid tatt dette inn som en bønn før verba, slik som hos oss nå. Den motstand man kan finne i luthersk tradisjon mot epiklesen, har ofte vært formulert som en frykt for en forestilling om en åndsmeddelelse uten og utenfor det ytre, forkynte ord, dvs lokalisert i elementene som et stykke forvandlet natur. Tyngdepunktet har heller ligget på innstiftelsesordene som forkynnelse overfor menigheten. Se f.eks. RGG(4), bd 2, s.1364-1365. Merk også at det katolske LThK (bd. 3, s. 716) kritiserer den nyere romersk-katolske praksis, som nå er opptatt i vår liturgi, med dobbelt epiklese (elementepiklese og kommunionepiklese) nettopp fordi den atskiller konsekrasjon og kommunion.

Det kan synes som om vår nye liturgi setter opp elementepiklesen som en forutsetning for realpresensen. Realpresensen i luthersk tradisjon har imidlertid vært knyttet til sakramentets bruk (in usu), hvilket knytter realpresensen til verba, og da verba forstått som forkynnelse til den menighet som skal feire nattverd. En må derfor spørre seg om den nye nattverdliturgien på dette punkt representerer en forskyvning både i den eucharistiske dramaturgi, og også i vår forståelse av nattverden.

Denne mistanke svekkes ikke ved det som sies i saksfremlegget til Kirkerådet på s. 19. Her refereres det til at NFG opprinnelig ønsket en veiledende rubrikk om at liturgien må rette fokus på elementene under innstiftelsesordene. Rubrikken er ikke kommet med, men «hovedanliggendet anses imidlertid ivaretatt», heter det i dokumentet. Dette må formodentlig forstås slik at man faktisk ønsker og legger opp til at liturgen skal se markert på elementene under fremsielsen av verba for med dette å rette ordene mot elementene, snarere enn mot menigheten.